

◆◆◆ CSIZMÁR OSZKÁR (FORD.)

Pseudo-Ambrosius: A főpapi méltóságról¹

Ha valaki, testvérek, visszaemlékszik arra a példabeszédre, amelyben az Úr megdorgálja a farkas szolgát, amiért is megtartotta magának azt pénzt, amelyet azért kapott előlegbe, hogy gazdálkodjon vele, mondván: *Te az én pénzemet kiadhattad volna és én megérkezve, kamatostul követelhettem volna vissza azt* (Lk 19,23); az immár nem fogja tétlen hallgató módjára csak magának megtartani az Isten adományként kapott kegyelmét, hanem mindenki számára hozzáférhetővé teszi, és bővebben osztva, biztonságban tudja vagyont, hogy ezáltal magának és sokaknak épülésére alkalmas gyümölcsöket hozzon, és mint egy gyümölcsöktől megrakott ékes fa, ne bizonyuljon olyannak, aki haszontalanul foglalja a földet, amíg él; hanem már önmagában is gyümölcsseitől ékes legyen, és mindazok is, akik gyümölcsreiből vesznek, jóllakjanak, amint erre bennünket a boldog Apostol is hív: *Ne a magatok javát keressétek, hanem másokét* (Fil 2,4); és más helyen: *Nem azt keresem, ami nekem hasznos, hanem ami sokaknak az, hogy üdvözüljenek* (1Kor 10,33). Éppen ezért mi, akik megbízást kaptunk az isteni tanítások kiosztására, és akik elvállaltuk, hogy Krisztus nyáját gondozzuk és tápláljuk, meg vagyunk róla győződve, hogy a bün-

¹ Az eredeti mű: *De Dignitate Sacerdotali* (Patrologia Latina 017, col. 0567-0580A). Sokáig Szent Ambrosiusnak tulajdonították, később Silvester pápának. A Vatikáni Könyvtárban 14 kódex tartalmazza a művet, de különféle címek alatt: *Liber Pastoralis, sive De Cura Pastoralis*; alibi, *De Observantia Episcoporum*; modo *De Vita et Ordinatione Episcoporum, et simoniaca haeresi*; modo *Sermo de Episcopis et Sacerdotibus. De Apostolo in loco, ubi ait: Fidelis sermo, etc.* [PS-AMBR.Dign.sac.]: CPL 171a; CPPM IIB.3005a. Kiadásai: PL 17.567-80; PL 139.169-78. Ugyanez a szöveg megtalálható a Gilbertnek tulajdonított *De informatione episcoporum*ban is (PL 139, col. 174C-175A). A szöveg nagy hatást gyakorolt a későbbi korok szemléletére is. Vö. WILLIAMS, G. H., in *Harvard Theological Review* 50 (1967) 37–64, különösen 38–41.

tevést egykönnyen nem kerüljük el, ha nem ilyen módon élünk vagy ha nem prédikálunk. És bár ezen isteni tanok hirdetésétől visszatart minket ennek az életnek a gonoszsága, mindazonáltal szólít minket a parancsból adódó szükség. És jaj nekem, ha semmiképpen sem akarom hirdetni, és ha a kapott kincset a földre, azaz az én szívembe rejtve, sokáig rejtegetem, vagy ha az Isten igéjének lámpását vékával letakarva eldugom, és nem a tartóra teszem, hogy mindenkinek megmutassam; vagy ha az emberi tudatlanság zárait a mennyek országának azon kulcsaival, amelyeket Szent Péter apostolban mindannyian megkaptunk főpapok, ki nem nyitom; hogy ezek értelmében nyelvem mértéke szerint kiérdemeljem annak hallását, hogy: *Jól van, Te jó és hűséges szolga, mivel a kicsiben hű voltál, sokat bízok rád: menj be Urad örömébe* (Mt 25, 22). Éppen ezért félve ama dorgálásoktól és kegyetlen büntetéseknek való kiszolgáltatástól, lesújtva a büntetéstől való rettegéstől és felbátorítva a testvéri szeretettől, immár nem a hatalmamnak alávetett néphez szólok, amelyet szüntelen inteni szoktam, hanem magukhoz a nép prédikátoraihoz intézem beszédemet: és szolgatársaimnak mint engedelmes rabszolga – vagyis püspök a főpapokhoz, főelöljáró a papi fejedelmekhez – nem késlekedem az üdvösség intéseit bátran prédikálni. És ha a szeretettől vezérelve bátorodom a következők elmondásának előjogát főpaptársaimmal szemben magamhoz ragadni, mégsem szándékozom a tudás előjogát magamnak vindikálni, vagy pedig másokat a tökéletes életre intve azt állítani, hogy az én életem tökéletes; hanem inkább úgy merészelem ezeket hozzájuk intézni, hogy velük együtt hallgassam, amit mondok.

Hozzáfogok immár Isten segítségétől megerősítve, s azzal a képességgel, amellyel bírok, és azok imáitól megsegítve, akikhez beszédünk szól, elkezdem a kívánt utat, és mintegy a főpaptársak testülete elé állítva, magukhoz a főpapokhoz szólok. Hallgassatok meg, szentséges atyák, ha méltónak tartjátok, szentséges testvérek! Hallgassatok meg, leviták törzse, főpapi sarjak, megszentelt hajtások, Krisztus nyájának vezérei és kormányzói! Hallgassatok meg engem, aki kérlek és félek is benneteket, aki közös érdekeinkért nagyon is aggódom, és szeretném bemutatni a püspöki méltóságot, hogy midőn a méltóság előjogaira rávilágítottunk, a megfelelő érdemeket is számon kérjük. Nem is tévedhetünk művünkben, mi, akik szívünkkel ismerjük meg az igazságot. Méltó ugyanis, hogy a főpapi méltóságot először mi ismerjük meg, és ettől kezdve meg is őrizzük; hogy ez által a zsolttáros szenteciáját magunktól elháríthassuk, mely szerint: *Amikor az ember, aki méltóságot tölt be és nem ismeri azt, az esz-*

² A főpapok pázsatori jogainak ilyen hangsúlyozása arra utal, hogy a szerző nem Szt. Péter utóda, mert különben azok közé sorolná magát és nem a többi főpap közé, akik Péterrel együtt a többi apostolhoz hasonlóan megkapták ugyanazokat a jogokat a hívek fölött, az abszolút főiséget kivéve, amely szerint Péter a többi apostolt képviseli, és az ő testületük feje, *primus inter pares*, az első az egyenlők

telen barmokkal kerül egy sorba és hozzájuk válik hasonlónak (Zsolt 48,13). Testvérek, a püspöki méltóság és magasztosság semmihez sem hasonlítható. Ha a királyok pompájához hasonlítod és a fejedelmek diadémjaihoz, a hasonlat messze elmarad, olyan, mintha az ólom fémjét az arany csillogásához hasonlítanád, hiszen láthatod, hogy a királyok és fejedelmek nyakukat a püspökök ölébe engedik és megcsókolván jobbukat, hiszik, hogy imáik megsegítik őket. És a népek sokaságáról mit mondjak, akikkel szemben (a főpapi méltóság) nemcsak az érdemelte ki az Úrtól, hogy fölötte álljon, hanem az evangéliumban parancsba adja azt is, hogy atyai jogokkal öröködjék felette. Az Úr ugyanis ezt mondja Szent Péternek: *Péter, szeretsz engem?* Erre ő: *Uram, te tudod, hogy szeretlek Téged* (Jn 21,15). És miután ezt háromszor kérdezte tőle, s ő háromszor válaszolt, az Úr háromszor megismétli neki: *Legeltesd juhaimat*. Ezeket a juhokat és ezt a nyáját, nem egyedül kapja meg Szent Péter apostol, hanem velünk együtt kapja meg őket, és vele együtt mi is mindannyian megkaptuk a juhokat.² Így tehát, mivel a juhokat a főpapokra bízák, hogy kormányozzák őket, méltán mondják róluk, hogy alá vannak vetve kormányzóiknak; amint azt az evangélium tündöklően világító parancsánál be fogjuk látni, hogy ennek megfelelően előre meg lett határozva, hogy: *Nincs a tanítvány a mestere felett, sem a szolga ura felett: hanem elég a tanítványnak, ha olyan lesz, mint az ő mestere, és a szolgának, mint az ő ura* (Lk 6,40).

Tudnotok kell, testvérek, hogy mindezeket azért bocsátottuk előre, hogy megmutassuk: magasztosabbat a főpapoknál, méltóságosabbat a püspököknél, ebben a világban nem lehet egyáltalán találni. Így midőn a püspöki méltóságot a püspökök szemei elé tártuk, és méltán megismertük, hogy mik vagyunk hivatásunknál fogva, azon legyünk, hogy ezt inkább tetteinkkel, mintsem a rang nevével bizonyítsuk. Feleljen meg a név a cselekedetnek, a cselekedet a névnek, nehogy a név üres legyen, a bűn meg visszaszítóan nagy; nehogy a méltóság fenséges legyen, az élet meg ócska és gyalázatos; nehogy a hivatás istenítő legyen, a cselekedet pedig meg nem engedett; nehogy a köpeny vallásos legyen, az előreléptetés meg vallástalan; nehogy a rangra fokozás fenséges legyen, a végkimenetele meg éktelenül csúf; ne legyen, hogy az Egyházban a (püspöki) szék oly magasztos, a püspök lelkiismerete pedig úgy találtasson, hogy oly igen csak alantas; ne színleljük a galambok ártatlan beszédét, miközben kutyalelkünk van; ne mutogassuk bárányinak hivatásunkat, ha farkasian vad a ragadozásunk, mert aztán méltán mondja ránk az Úr a próféta által, hogy:

között. Az utóbbi századokig a pápák nem is avatkoztak be a helyi egyházak ügyeibe, püspökválasztásaiba és püspökszenteléseibe, csak peres és eretnek ügyek esetén, mint a legfelső döntési joggal bíró fórum a hit és erkölcs területén.

Ez a nép ajkával tisztel engem, a szívük azonban távol van tőlem (Iz 29,13). Ezért hát, testvérek, amint a szenátorokat a köpeny, a parasztot a földművelés, a barbárt a fegyver, a hajóst a hajózás jártassága díszíti, és amint, minden egyes mestert művének minősége igazol, hogy ő művének alkotója, ugyanígy a püspököt sem más, mint a püspöki ténykedés jelzi. Így tehát inkább a jó cselekvéséből, mintsem a hivatása alapján tudják róla, hogy püspök; inkább érdemei, mintsem a név alapján nevezzék annak. Mert, amint mondtuk, hogy a püspöknél semmi sincs magasztosabb, úgy semmi nyomorultabb sincs, mint amikor a püspök elhagyja a szent életet, a főpap bűnben leledzik, és a papi fejedelem a szenvedélyek mocskától szennyesül. Hiszen, amint nem súlyos dolog, ha valaki sik talajon esik, úgy annál súlyosabb, ha valaki egy főséges csúcsról bukik le, mert az esés, amely magasról történik, súlyosabb zuhanással veri a földhöz. A püspöki méltóság ugyanis az emberek előtt csodálatra méltó, ámha romlás éri, a bánat is nagy. Hiszen amennyivel magasztosabb a többi fokozatnál a püspöki, annyival nagyobb a romlása is, ha mulasztás folytán mélyre süllyed. A nagy méltóságnak nagy óvatosságra van szüksége, és a nagy méltóságot nagyobb igyekezettel kell körülbástyázni. Akire többet bíztak, attól többet is fognak számon kérni (Lk 12,48), amint írva van: *Mert hiszen a legjobb dolgokkal mindig a legrosszabbak vannak összekötve*; és másutt: *A hatalmasok hatalmasabb kínokat fognak szenvedni* (Bölcs 6,7), és: *A szolga, aki ismeri ura akaratát, és nem cselekszi, több verést fog kapni* (Lk 12,47). Isten ugyanis mást vár el a püspöktől, mást a paptól, mást a diakónustól, mást a klerikustól, és ismét mást a laikustól, vagy bármely más embertől. És bár Isten ítélőszékén minden egyes ember tetteit meg fogja vizsgálni, mégis többet fog számon kérni attól, akire több volt bízva, és nagyobb büntetéseket kap, akire a kormányozandó nép nagyobb számú gondját bízták.

És hogy magának a püspöki rendnek a létmódját és lényegét minden főpap számára pontosabban meghatározzuk, meg kell ismételnünk az apostoli regulát, amely rájuk vonatkozóan egyenként leírja a püspök cselekedeteit. Az Apostol így beszél valamennyi püspökhöz: *Igaz beszéd* (1Tim 3,1), mintha azt mondaná: amiről szólni akarok, igazából mondom, nehogy valaki azt higgye, hazudtam. Hozzáteszi: *Ha valaki a püspökségre vágyakozik, magasztos dolgot kíván* (uo.), vagyis, ha püspök szeretnél lenni, nagy dolog az, amit kívánsz, ámde csak akkor, ha a jó munkához is ragaszkodsz; mert ha másként szeretnél az lenni, akkor nem lehetsz püspök, mivel így folytatja: *szükséges, hogy feddhetetlen legyen* (3,2). Feddhetetlennek mondja, hiszen, ha a püspök ellen kifogás emelhető, csúful rabja a vétéknek. És nyilvánvalóan a véték bűnhöz vezet, a bűn bűnhődéshez, a bűnhődés pedig halált okoz. Íme mivé válik a püspöki méltóság. És ezután hozzáfűzi: *Egy asszony férje legyen* (3,2). Ha pusztán a szöveg felszínét tekintjük, megtiltja, hogy kétszer nősültet püspökké szentel-

jenek.³ Ha azonban a mélyebb értelmét kutatjuk, tilalmazza, hogy egy püspöknek két egyházmegyéje legyen. Ám ha ezután a még mélyebb értelmet kutató, akkor arra int, hogy a püspöknek a katolikus dogmán kívül ne legyen eretnek felfogása, hanem csak az igazhitű keresztény katolikus hitet tegye magáévá, hogy a püspököt csak egy asszony, és pedig a katolikus Egyház férjének nevezzék. Ezután folytatja és azt mondja: *józan* legyen, azaz ne csak borban, de a vétkekben is legyen tartózkodó, hogy se a bornak ne engedjen jobban, mint kell, s ugyanakkor az értelmével is mindig józan legyen. És hozzáadja a következőket mondván: *okos* legyen. Itt azonban nem világi okosságról van szó, amelyről azt mondja, hogy balgaság az Istennél (2Kor 3,19), hanem lelki okosságról, vagyis olyaról, amely tetteiben körültekintő és szavait tekintve jártas, hogy ravasz legyen, mint a kígyó és ártatlan, mint a galamb (Mt 10,16). És ezután hozzáteszi: *legyen ékes*, ami azt jelentené, ha mi főpapok, csak szó szerint néznénk, hogy ne keresnénk mást, mint díszesebb felöltőt, mint például hód- és selyemruhákat (1Tim 3,2), és ezek szerint a püspökök között az hiné magát nagyobbak, aki díszesebb ruhát öltött. Ám a szent Apostol nem akarja, hogy így értsük, hiszen nem azt tanítja, hogy a püspök test szerint legyen ékes, hanem lelkét tekintve, s ezáltal tessék Istennek az a főpap, akinek a lelke Istenhez ragaszkodik. És ezek után hozzáadja: *legyen vendégszerető*, vagyis emberségességből fogadja otthonába azokat, akiknek nincsen otthonuk, és a szegény hajléktalant vezesse be házába, hogy ne egyedül falja fel Krisztus adományait, amelyeket Krisztus jósága adományozott neki. És mivel Isten a vidám adakozót szereti, mormogás nélkül adakozzon Krisztus szegényeinek. Ezután folytatja és azt mondja: *legyen tanulékony*, vagyis a püspök úgy tűnjön ki a bölcsességben, hogy ne csak a rábizott népet tanítsa megfelelőképpen, hanem képes legyen arra is, hogy az összes eretnekségnek a katolikus Egyházzal szembeni ellenvetéseit megcáfolja; nehogy saját járatlansága folytán egyáltalán kevéssé tanítsa a járatlanokat, és ilyen oknál megfogva nehogy megtörténjen vele, amint az írás mondja: *Vak vezet világtalant és mindketten a gödörbe esnek* (Mt 15,14). Az pedig, aki nem tudja, hogy ennek megfelelő-e, az, amint mondtuk, egyáltalán ne kapaszkodjon a püspökség után, sem más helyét ne merészelje bitorolni, különösen azét ne, aki bölcsességének fényével képes mevilágosítani a népek szívét. Hozzátette és azt mondta: *Ne legyen borozós* (1Tim 3,3), vagyis ne olyan, aki magát sok bor ivására adta, hogy amikor tudják vagy látják róla, hogy püspök, sem hogy ivott, sem hogy

³ A kétszer nősült férfi ugyanis alkalmatlan volt a cölibátus megtartására, amely az ókorban a szentelés napjától kötelezte a püspököt, a papot és a diakónust. Vö. STICKLER, A. M., *Il celibato ecclesiastico. La sua storia e i suoi fondamenti teologici* (Città del Vaticano 1994); COCHINI, Ch., *Origines apostoliques du célibat sacerdotal* (Paris 2006).

nem ivott, ne tudják; nehogy miután bőven ivott a borból, női bájokban gyönyörködjön, s a bor, amint az Apostol mondja, minden kicsapongást tápláljon (Ef 5,18). Végezetül hozzát teszi mondván: *Ne legyen verekedős, hanem legyen szelíd* (1Tim 3,3), vagyis, ne legyenek elvetemült kezei a verekedésre, és gonosz gyanúsítgatásokkal ne ostromozza mások lelkiismeretét; nehogy míg rajtakapják, hogy szemtelen verekszik, inkább birkózónak, mintsem püspöknek tartsák. Ellenkezőleg, inkább türelmesen viselje a másoktól okozott igazságtalanságokat, hogy lelkének békés szelídségét minden ember előtt tanúsítsa, és szilárd türelmét mindenkinek megmutassa. Ezt ismételten hozzátette, mondván: *Ne legyen veszekedős* (uo.), vagyis a püspök gyalázkodásra ne oldja ki a nyelvét, nehogy ugyanazon nyelvvél, mellyel Istennek dicséreteket zeng, és isteni áldozatokat mutat be, a veszekedések mérgét árássa; mivel nem méltó, hogy a püspök szájából egyszerre áldás és átok is kijöjjön, nehogy ugyanazon nyelvvél, amellyel Istent áldja, az embert átkozza; merthogy nem jöhet ugyanabból a forrásból édes és keserű víz is. Ezután folytatja mondván: *Ne legyen sóvár*, vagyis piszkos haszonra sovárgó, nehogy a püspök a pénzsóvárgás rabja legyen, és a fukarságot táplálja, amely minden baj gyökere (Tim 6,10). Aki meg tud elégedni pusztán egyháza pénzadományával, nem keres mást, mert tudja, hogy azok fölöslegeseek, és inkább ad saját egyháza szegénységéből Krisztus szegényeinek, amint írva van: *Isten a vidám adakozót szereti* (2Kor 9,5); és másutt: *Osztoget, adakozik a szegényeknek, és az ő igazsága megmarad örökkön örökké. Az ő szarva dicsőségesen felmagasztaltatik* (Zsolt 111,9). És hozzáfűzte a következőket, mondván: *Aki jól tudja kormányozni a saját házát, s akinek fiai engedelmeskednek teljes tisztaságban* (1Tim 3,4). Saját házát az tudja jól kormányozni, aki megőrzi testének tisztaságát. *Házának*, mondja, vagyis, saját testének határozott erővel parancsoljon, és ne vesse alá magát a testének és adja magát a paráznaság vágyának, nehogy a szakadékba zuhanjon, hanem inkább nevelje fiait a tisztaság példája által a szemérmesség törvényére. *Mert, aki nem tud saját házának parancsolni, az hogyan fogja az Isten Egyházának gondját viselni?* Ez az ugyanis, amiről az előbb mondtuk, hogy aki nem képes saját szívének házát rendben tartani, hogyan fog az sokakról gondoskodni? És az, aki nem képes kivenni a saját szeméből a gerendát, hogyan lesz képes kihúzni más szeméből a szálkát (Lk 6,41)? Ugyanezt folytatja és azt mondja: *Ne legyen neofita* (1Tim 3,6), vagyis, aki nemrég tért a hitre a pogányságból vagy pedig bizonytalannal az, aki a világi hadseregből lett a klerikusi szolgálatba felvéve. Ezek tehát ne olyan könnyen jussanak a püspöki rend fokozatához, nehogy elbizakodván gögőssé váljanak, s az ördög sorsára és csapdájába jussanak, hiszen, amit hosszú idő alatt is kevésbé tanulnak meg, azt rövid idő alatt még úgy sem tudják megjegyezni. Majd befejezve a szabályokat és a püspök jellemzését, végezetül hozzát teszi: *Szükséges azonban, hogy jó hírnévnek ör-*

vendjen azoknál is, akik kívül vannak (1Tim 3,7), vagyis, az eretnekeknél és a szakadároknál, akik a katolikus Egyházon kívül rendeznek maguknak istentelen gyűléscsékéket. Ezekről az Apostol azt mondja, hogy tanúk, akiknél a püspöknek jó hírnévnek kell örvidenie ártatlan élete és szent viselete miatt, nehogy az ellenségek alkalmat kapjanak arra, hogy a püspököt becsméreljék, és elkezdjék gyalázni a katolikus tanítást.

Ezeket így érintőlegesen tárgyalva, úgy gondolom, e dologban úgy tekintetünk magunra, mint akiket úgymond nagy adósságtól mentettek fel, mivel nem a mi bizonyítékainkat, hanem az Apostolét állítottuk szembe a püspökökkel, nehogy mint holmi népies meséket kinevessék művünket. Ezért aztán minden egyes részletben a szent Apostol tekintélye áll mögöttünk, hogyha ennek ellenére merészelnének, akkor immár magát az Apostolt, mintsem bennünket kritizáljanak. És ámbár szorongat bennünket e könyvecske terjengőssége, és az idő is sürget, hogy a végére érjünk e műnek, mindazonáltal a testvéri szeretet aggodalma visszatart minket, különösen azokért a főpapokért, akik a lélek zsidbadságától eltompulva gyalázatára vannak a püspöki méltóságnak. Ezek a siratni valók mostanában furcsa mód új szabályt szültek, és pedig Giezi és Simon gondolatát követve, a szent püspökség kegyelmét pénzért vették, nem félve attól, midőn a püspöki méltóságot pénzért vették, hogy szent Péter apostol Simonnal együtt elítéli őket, amint mondja: *Pénzed veled együtt veszen el, mivel azt hitted, hogy a Szentlélek kegyelmét pénzen meg lehet venni* (ApCsel 8,20). És tudják meg, akik a püspöki rangot pénzért megvehetőnek vélik, hogy leprát kaptak szent Elizeustól (2Kir 5,27). Miután ezeket megmondtuk, az ilyeneknek elegendő az, hogy amit pénzükön vettek, a leprát, azt birtokolják. Amint ugyanis a súlyosabb betegségek megtámadják a fejet, és szükségképpen a test többi része is halálosan megfertőződik a felülről terjedő betegséggel, úgy azok is, akik az Egyház fejének látszanak, dögvészes betegségükkel megrontják a testvéri testületet; olyannyira, hogy az egész test szervezetében semmi sem maradhat ép, amit a nemtörődöm főpapok romlottságának halálos kórja meg ne fertőzött volna. Így aztán az Egyházban mindenhol azokat látod, akiket nem érdemeik, hanem a pénzük emelt a püspöki rendbe. Esztelen és buta nép, amely elfogadja, hogy ilyen legyen a főpapja.⁴ Ezek, ha hűségesen azt kutatod, ki tette őket főpapokká, azonnal azt válaszolják, hogy:

⁴ Az ókorban a népek nagy beleszólása volt a püspökök megválasztásába, nemcsak a papok szavaztak, hanem az egész nép is, mint Szt. Ambrus esetében. Vö. PAULINUS Mediolanensis, *Vita Ambrosii*, in PL 14. Ez a gyakorlat a manipulálás esetei miatt az idők folyamán kiveszett. Rómában például gyakran az archidiaconust választották püspöknek, mivel a szeretetszolgálat kasszáját ő kezelte, és a választások előtt gazdag adományokat osztott ki a szegények között. Ennek a funkciónak köszönhet a popularitását és pápává választását.

„Az érsek szentelt püspökké a minap. Száz aranyat adtam neki, hogy kiérdemljem a főpapi kegyelmet, amit, ha nem adok meg, ma nem lennék püspök. Ezért jobb nekem az aranyat kivenni a kasszából, mintsem ilyen értékes főpapságot veszni hagyni. Aranyat adtam, és megvettem a püspökséget, ezt a pénzt azonban, ha élek, nem kétlem, hogy helyben visszkapom: papokat szentelek, diakónusokat szentelek, és aranyat kapok. De bízom benne, hogy a többi rend kiosztásakor sem fog elveszni majd a haszon. Itt van az arany, amit adtam érte, a kasszámba tettem: a püspökséget tehát ingyen kaptam.” És ez az, amit fájjalok, hogy az érsek testi módon tett meg valakit püspökké. Hiszen a pénz miatt lelkileg leprásat szentelt. Azt mondja: *Pénzed veled együtt vesszen el, mivel azt hitted, hogy a Szentlélek kegyelmét pénzen meg lehet venni* (ApCsel 8,20), és a nyomorult üzletet a lelkek vesztére kötötte. A tudatlan és műveletlen emberek pedig szentelésükkor ezeket kiabálják és mondják az ilyeneknek: *Méltó vagy, és igaz vagy;*⁵ nyomorult lelkiismeretük meg azt mondja: *Méltatlan vagy, és gaz vagy.* És az ilyen püspök azt mondja a népnek: *Béke veletek!*⁶ A testi szemeknek úgy tűnik, mintha nagy püspök lenne, az Isten szemei azonban nagy leprást látnak. Pénzért szerezte az őt meg nem illető rendet, közben az Istennél elveszítette a benső embert. A test méltóságot vett magára, a lélek pedig elvesztette tisztességét. A szolgáló test a lélek úrnője lett, és a lélek, amely úrnő volt, a test szolgája lett. A test uralkodik a népeken, a lélek pedig az ördögnek szolgál. Testének főpapságot vásárolt, lelkének kárt szerzett. *És mit használ az ilyen embernek, ha az egész világot megnyeri is, a lelke azonban kárt szenved? Mert ugyan mit adhat az ember lelkéért cserébe* (Mt 16,25)? Amit a püspök szentelésekor adott, arany volt; és amit elvesztett, a lelke volt. És amikor mást szentelt, amit elfogadott, pénz volt; és amit adott, az meg lepra volt. Ezek az istentelenek üzérkedései, amelyek vesztüket okozzák. Én azonban megkérdem a mi testvérünket és püspöktársunkat, mivel én magam is püspök vagyok, és püspökkel beszélek. Ugyan áruld el nekem, püspök testvér, amikor a pénzt adtad, mit kaptál? A püspökség kegyelmét⁷ kaptam. Akkor hát kérdezlek én téged: miért hívják ezt a kegyelmet ilyen névvel? Azt válaszolja: Azt mondod, „miért?”, nos, úgy gondolom azért, mert ingyen adják, és ezért nevezik kegyelemnek. Ha tehát ingyen adják, és nem lehet aranyban felbecsülni az értékét, akkor te miért veszed pénzen a kegyelmet? Ezt válaszolja: Nem kapnám meg, ha nem venném pénzért, és püspökké sem szentelnének, ha nem ad-

⁵ A püspökök szentelésekor a liturgikus cselekmények válaszaiban nyugaton is szerepelt a „méltó – AXIOS” felkiáltás, amit a keleti egyház mind a mai napig megőrzött.

⁶ A szöveg fontos tanúja a püspök liturgikus köszöntéseinek, amellyel a néphez fordult. Vö. CABROL, F., *Pax in the Liturgy*, in *The Catholic Encyclopedia* 11 (New York 1911); ROCCA, *De salutatione sacerdotis in missa et divinis officiis*, in *Thesaurus antiquitatis* I (Rome 1745) 236; MARTENE, *De antiq. eccles.*

tam volna érte pénzt. Ezek szerint, amint a te válaszaiddból is kitűnik, a szentelésedkor, nem kaptál kegyelmet; ha ingyen nem voltál rá érdemes. Ezért aztán testvérem, ha nem kegyelmet kaptál, hogyan lehettél püspökké? Hiszen maga az Úr ezt mondja tanítványainak: Ingyen kaptátok, ingyen is adjátok. Miért gondoltad hát azt, hogy az ingyenes kegyelmet pénzért lehetne birtokolni? Amint látom, aranyadat is elvesztetted, amikor odaadtad, és a szent kegyelmet sem szerezted meg. Azonban még egy kérdést szeretnék feltenni és kikérdezni püspöktársamat, nehogy az igazoló tények közül valamit is kihagyni látsszunk: Ki adja, testvér, a püspökség kegyelmét? Isten vagy az ember? Minden bizonnyal azt válaszolod: Isten. Azonban az emberen keresztül adja Isten: ember teszi fel a kezét, de a kegyelmet Isten adja; a főpap helyezi rá könyörgő jobbát, de Isten az, aki hathatós jobbával megáld; a püspök osztja ki a szentséget, de a méltóságot Isten adja. Ó, mennyire igazságos, ó, mennyire méltányos! Ha az embernek adják a pénzt, aki a (püspöki) rendben semmi többet nem cselekszik, csupán ellátja a szolgálatot, amelyet rábíztak, akkor miért vitatod el az egészet az Istentől, aki neked a (püspöki) rendet adja? Igazságosnak találad-e, hogy a szolgát megtiszteljék, annak Urát pedig sérelem érje; és jogosnak-e, hogy a főpap igaztalanul pénzt kapjon, Isten pedig az embertől sérelemet szenvedjen? De ha Isten az adott (püspöki) rendért semmit sem vár el tőled, akkor a főpap szemtelenül miért vár el pénzt tőled? Isten az embernek ingyen akarta adni, a kapzsi püspök viszont pénzt vár el az embertől, szintén ingyen. Isten az embernek, minthogy bizonnyal jóságos, ingyen adta, a gonosz főpap pedig őt ok nélkül megrabolta. *Mid van ugyanis, amit nem kaptál? Ha meg kaptad, akkor mit dicsekszel, mintha nem kaptad volna* (1Kor 4,7)?

Íme mily romlásra fordul az Istentől való (püspöki) rend: íme mily gyalázatba süllyedtek a főpapok, akik érdemesek voltak arra, hogy a világ bírójától ezt hallják: *Ti vagytok a világ világossága* (Mt 5,14). Íme itt vannak azok, akiknek nemzetek enegedelmeskednek, akiknek az Úr azt mondta: *Ti vagytok a föld sója* (uo.). Ha tehát a püspök az Egyház világossága, akkor az Úr szenteli fel, azért hogy prédikációjának beszédével a tudatlanság sötéttségét beragyogva a lelkiismeretek rejtekeit megvilágítsa. Viszont akkor ő maga miért rabja a tapintható sötéttségnek? És nemcsak ő maga veszik el méltán, midőn gonoszat cselekszik, hanem magával együtt még másokat is szegyenletesen kárhozatba dönt. Ha ugyanis birtokoltad a só ízét, hogy az oktalanok földjét megízeseítsd,

ritibus I, 151 sq.; MAMACHI, T. M., *Origines et antiquitates christianae* IV, 479; III, 17, 19; *Ephemerides liturg.* (Feb., 1910), 108; PROBST, F., *Die abendländische Messe vom 5 bis zum 8 Jahrhundert* (Münster 1896) 104, 404, 437.

⁷ A gratia (kegyelem) és gratis (ingyenes) szó rokonságán alapul ez a szakasz.

miért vette el az eszed az efféle gazság, hogy a disznók tisztátalan lábai alá vetted magad, hogy eltapossanak, s így se magadat, se másokat ne tudj ízesíteni? A testben, vagyis az Egyházban, önként kaptál a szemek tisztsége után, hogy a test többi részét rajtad keresztül a világosság vezérelje: most pedig a szenvedélyek csipájától és sötétségétől elvakulva, nemcsak magadat teszed alkalmatlanná a világosság befogadására, de másoktól is elveszed a világosságot. Ezekről a szemekről mondja az evangélium, hogy: *Ha a szemed tiszta, akkor az egész tested világos lesz* (Mt 6,22), vagyis, ha a püspök, aki méltónak találtatott arra, hogy mint a (szemek) világa vezérelje a testet, szent egyszerűséggel és ártatlansággal ékes, akkor az egész Egyházat beragyogja a világosság ragyogása. *Ha azonban a szemed haszontalan, akkor az egész tested sötétségben lesz*, vagyis, ha a püspökre, akiről úgy hitték, hogy világosságot ad a neki engedelmes testnek, a gonoszság vaksága borul, mit fog tenni a többi tag, akiket megfosztottak a szemek világosságától? Vagyis, mit fog tenni a világiak sokasága, ha a püspök tiltott élvezetekkel és tilos cselekedetekkel a gatzettek hasonló örvényébe sodorja a nép sokaságát; annyira, hogy immár senkinek se tűnjön meg nem engedettnek az, amit a püspök úgy követ el, mint ha megengedett lenne? Az emberek ugyanis azt hiszik a leginkább dicséretre méltónak, aminek a püspök a legjobban örülne, hiszen amit a püspök nem habozik megtenni, arra senki sem mondja, hogy majd ő nem meri megtenni. Mindenki kétségtelen püspöknek nevez, különösen mivel rangodnál fogva is annak számítász, de csak ha a cselekvés megfelel a névnek, és a név egyesül a cselekvéssel. Hiszen mi mást jelent a püspök, ha nem felügyelőt, különösen is, mivel az egyházban magasabbra emelt trónuson is ül, hogy így mindenkit lásson, és hogy mindenki szemei rá tekintsenek.⁸ Tehát, mivel így áll a dolog, miért van az, hogy magadat mindenki szeme láttára oly elsötétedett tükörnek mutatod, hogy nem tudják magukat sötétséged előtt csinosabbra ékesíteni?

Mostanra legyen is elegendő, hogy püspöktársaimnak kissé elhúztam beszédemet, melyben méltóságukat és bukásukat is bemutattuk; nehogy elbizva magukat a méltóságok magasztosságával elhanyagolják az erkölcsök tökéletességét, és azt higgyék, hogy jobban dicsekedhetnek a cím méltóságával, mint a cselekvéssel. És bár tudom, hogy e kis könyvecskéért sokan lesznek a főpapok közül, akik, mivel ezeket, amiket mondtunk, nem akarják megtenni, engem álnokul gyalázni fognak; mindazonáltal hiszem, hogy sokan, akik eze-

⁸ Az ókori és kora középkori bazilikák apszisa magasabban helyezkedett el a templomhajó szintjénél, a baldachinos oltár mögött félkör alakban ültek a papok, az apszis közepén, kiemelt trónusán a püspök, ahonnan mindenki láthatta, és ahonnan ő is mindenkit láthatott. Rómában ebben az állapotban találjuk még ma is a St. Clemens, St. Crisogon, St. Caecilia, St. Maria in Transtiberim templomokat és még sok más templomot.

ket megcselekszik, vagy erre törekszenek, hívő módon fognak értünk imádkozni. De amennyire nem sújtanak le minket gyalázkodóink marcangolásai, annyira segítenek a derék és szent férfiak imái.

Hozzád fordulunk most immár, megszentelő Lélek, aki bennünket e mű megírásában isteni sugallataiddal segítéssel, hogy segíts meg minden főpapot, és add, hogy megtegyék, amit e rövid műben mondani sugalltál, hogy nekik velem együtt megadd a mennyek örök országát, amelyet megígértél, hogy a szenteknek adod a világ végét. Amen.

••• JOZEF HALKO

„Hadi oltár” a pozsonyi Szent Márton-dómban

1914 egyik júniusi vasárnapja kellemes, idillikus napnak ígérkezett. A bécsi villamos és a hajók ontották a kirándulók ezreit, akik megtöltötték a kávéházakat és a borozókat; a langyos hétvége sokakat csábított sétára vagy egyszerű üldögélésre. „Az első igazi szép nyári nap, amikor mindenki örült a vasárnapnak és az életnek.” Így számolt be a nap atmoszférájáról a *Híradó*, majd folytatta: „Aztán egyszerre csak ijedt arcú emberek szaladtak ide-oda. És első formájában szétröppent a rémhír. A trónörököszt levegőbe röptették bombával!”

A hirtelen megriadt, kétségbeesett emberek először el sem akarták hinni, de az érkező hiteles információk igazolták a legrosszabbat: mind a trónörökös, mind felesége elhunyt a merénylő lövéseitől. „A hatás leírhatatlan volt, az utcákon ezer és ezer ember szaladgált, kiabált és kérdezősködött ... mindenki hangosan beszélt, panaszkodott, és igen sok helyen asszonyok, egyszerű és úri nők hangosan sírtak. Ekkor már megjelentek az első gyászlobogók a házakon, és a rendőrség intézkedésére betiltottak minden zenét ... üres maradt minden más nyilvános hely is, Pozsony gyászolt, és a harangok is szakadatlanul szóltak...”¹

A koronázódóm is csakhamar a háborús világkonfliktus által inspirált gyakori könyörgések színhelye lett. Rögtön a Ferenc Ferdinánd trónörökös elleni merénylet után, 1914. július 4-én ünnepélyes rekviemet tartottak érte és feleségéért,² fél év múlva pedig valamennyi egyházi és világi méltóság részvéte-

¹ *Az utca képe*, in *Nyugatmagyarországi Híradó* XVII (1914) 152. június 30., 4.

² *Requiem im Dome*, in *Pressburger Zeitung* CLI (1914) 179. július 2., 3.

lével a fronton elesett katonákért.³ A következő években XV. Benedek pápa szándéka szerint imádkoztak a békéért, amikor az egész adoráció és rózsafüzér után felolvasták a pápa által összeállított magyar és német imádságot a békéért; mindennap este további imákat is mondtak a békéért.⁴ Nem hiányoztak azonban a katonai sikerekért tartott hálaadó szertartások sem. 1915-ben például Lemberg és Varsó visszafoglalásáért.⁵

A világháború egészen furcsa módon jutott a dóm térségébe 1917 tavaszán. Evarist Czaykowski blumentáli plébános és édesanyja, Ríza elgondolása szerint a „Szent Kereszt-oltárt” „Hadioltárrá” alakították, amit mindketten csakis saját anyagi eszközeikből óhajtottak finanszírozni. Még a budapesti Műemlékbizottság pénzbeli hozzájárulását is elutasították. Czaykowski a következőket írta báró Forster Gyulának, a bizottság elnökének: „A legnagyobb köszönettel vettük ugyan, de – bocsánat – el nem fogadhatjuk, mivel mi önállóan és függetlenül egy egész és osztatlan ajándékemléket akarunk azon templomban Jézus legszentebb Szívének felállítani, ahol én a keresztség szentségében részesültem.” Czaykowski a békevágyat akarta kifejezni az „iszonytató” háború közepette, amikor éppen az Isteni Megváltó Legszentebb Szíve az egyedüli vigasztalás.⁶ Ezt a „vigasztalást” kellett kifejeznie az oltáron öt egységesen kialakított Krisztus-domborműnek. Az Úr arannyal átszőtt bíborpalástban tipikus mozdulattal mutat a szívére. A legnagyobb kifaragott figura az oltár elképzelt vertikálisának része, amely lent a Jézus tanítványai körében az utolsó vacsorán domborművel kezdődik, majd az elhagyott Krisztussal folytatódik a kereszten, mellette anyja, Mária és János apostol áll. A vertikális csúcsa a győzedelmes Krisztus Isteni Szívének szobra, amely mellett két kora keresztény győztes, István és Lőrinc vértanú áll. Mindketten kínszűrés eszközeit tartják kezükben. Szent István kődarabot megkövezésének jeléül, Szent Lőrinc vasfésűt, amivel halála előtt a bőrét szaggatták.

A „hadi oltár” kétségtelen eredetisége a faragott domborművek voltak a négy téglalapban az oldalsó oltárszárnyakon, ahol négy különböző jelenetbe komponálták Kristus Isteni Szívének motívumát. Három jelenet huszáregyenruhás katonát ábrázol: először búcsúzik feleségétől és családjától, majd egy kozákkal harcol, végül sebesülten haldoklik a harcmezőn, és egy katolikus pap lát-

³ *Das Requiem für die gefallenen Soldaten*, in *Pressburger Zeitung* CLI (1914) 313. november 14., 4.

⁴ *Bettag um den Frieden*, in *Pressburger Tagblatt* XIX (1915) 6617. február 5., 5; *Die Kriegsabendandacht in der Domkirche unterbleibt während der hl. Fastenzeit*, in *Pressburger Tagblatt* XIX (1915) 6630. február 18., 5.

⁵ *Feierlicher Dankgottesdienst im Krönungsdome*, in *Pressburger Tagblatt* XIX (1915) 6755. június 27., 6; *Feierlicher Dankgottesdienst*, in *Pressburger Tagblatt* XIX (1915) 6752. június 24., 5.

⁶ Műemlékvédelmi Hivatal Irattára (MHI) – Budapest, f. MOB 269. Czaykowski levele Forster Gyulának, 1915. július 5.

ja el a szent útravalóval. E három jelenettől eltér a jobb alsó téglalap domborműve: az Isteni Szív előtt maga Ferenc József császár imádkozik. A *Pressburger Zeitung* büszkélkedett: „Ez az impozáns oltár nyilván a monarchia első hadi oltára.” Bőkezű adományozója Evarist Czaykowski pápai kamarás, blumentáli plébános édesanyja.⁷

Az igencsak aktuális oltár a pozsonyi társadalom valamennyi rétegének figyelmét felkeltette, amit a tömeges részvétel is mutatott a felszenteléskor, 1917 húsvétvasárnapján. A szertartást délután fél ötkor Koperniczky Ferenc prépost végezte nagy számú asszisztenciával és a helyi káptalan tagjaival. Magyar nyelvű beszédében atyailag hívta a pozsonyi katolikusokat, térdeljenek gyakran ide, hogy Jézus Szívében keressenek vigasztalást, és neki adjanak át minden gondot és fáradalmat. E nemes önfeláldozás példaképeként nevezte a nemrégiben elhunyt és itt ábrázolt Ferenc József császárt: amikor a háború elkerülhetetlenné vált, Isten oltalmába ajánlotta hadseregét, népét, hazáját. A szónok végül az oltár bőkezű adományozóira, Ríza Czaykowska asszonyra és fiára, Evaristra hívta fel a jelenlévők figyelmét, és forró háláját fejezte ki nekik bőkezűségükért. Az ünnepséget Jézus Szíve litánia és szentségi áldás zárta.⁸

Míg a háború alatt sokak tekintettek bizalommal a hadi oltárra, a háborús konfliktus végével és főként az új Csehszlovák Köztársaság létrejötte után fenyegetővé vált, hogy valaki nyílt provokációnak minősíti a császárt és a huszárt az egyik pozsonyi oltáron. A kor ilyen légköréről árulkodik a cseh nyelvű *Bratislavský denník* (Pozsonyi Napilap). A húszas évek elején rendre nagyfokú érzékenységet árasztó cikket közölt a világon mindenről, ami bármi módon az egykori monarchiát idézte. Amikor például a jablonici nagybirtok továbbra is a nemesi koronás pecsétet használta, ez az újság szólított fel a hivatalok közbelépésére e „provokáció” ellen, mivel „talán Szlovákiában már véget ért a grófi koronák világa”.⁹ Hasonlóan irritált a régi „Pozsony” elnevezés használata, például a pozsonyi Főpályaudvar bélyegzőjén. Az újság így háborgott: „Nem csoda, ha így sem a magyarok, sem a németek nem sokat törődnek kormányunk rendeleteivel, ha mi magunk nem tartjuk be azokat.”¹⁰ Mindjárt másnap a *Bratislavský denník* az Országos Tanító Egyesület budapesti üléséről számolt be, ahol döntést hoztak nyilvánosságra, miszerint valamennyi iskolában meg-

⁷ *Ein Kriegs Herz-Jesu Altar im Krönungsdome*, in *Pressburger Zeitung* CLIV (1917) 95. április 6. 2.

⁸ *Altarweihe*, in *Pressburger Zeitung* CLIV (1917) 93. április 10., 3.

⁹ *Hraběcí korunka lesní správy* [Az erdőigazgatóság grófi koronája], in *Bratislavský denník* I (1920) 110. február 26., 2.

¹⁰ *Pozsony és. stát. železnic* [A csehszlovák államvasutak Pozsonya], in *Bratislavský denník* I (1920) 111. február 27., 2.

hagyják az egykori Magyarország térképét. A hírt csípősen fogalmazták: „Legeyen csak nekik a régi Magyarország térképe, de a területeket, ahol a szlávokat rabszolgasorban tartották, nem kapják vissza többé!”¹¹ Annak ellenére sem, hogy a katonák Magyarországon a papok és püspökök támogatásával „Szűz Mária nevére esküsznek, hogy Csehszlovákia és Románia ellen és a megszállt területek egyesítése mellett vannak az anyaországgal...”¹² Ezek nem voltak üres fenyegetések. A magyar katonai hatóságok és parancsnokságok továbbra is a katonák bevonulásának közvetlen befolyásolására törekedtek. Ezt Bella pozsonyi főispán 1920. február elején „teljességgel megengedhetetlennek és tilosnak” minősítette.¹³

Ebben a társadalmi légkörben csak idő kérdése volt, mikor nyilváníthatták „teljességgel megengedhetetlennek és tilosnak” a huszárt is a monarchia fejének társaságában a dóm „hadi oltárán”, és mikor avatkozik be valaki e politikailag nem kívánatos ikonográfiai kuriózummal szemben. A váratlan drámai nap 1920. február 13-a, péntek lett, amikor Jozef Slimák sekrestyés a szokásos templomtakarítás közben megrettenve tapasztalta, hogy valaki szándékosan megrongálta a neogótikus oltárt az északi templomhajóban. Jankovics Marcell pozsonyi újságíró szerint „a vandál pusztító ezen az oltáron valószínűleg bottal vagy kalapáccsal leütötte Ferenc József kezét ... azonkívül egy lovon vágató magyar huszárnak kardot tartó karját”. Az autonóm egyházközösség azonnal feljelentést tett, amit a rendőrség vizsgálni kezdett.¹⁴ A vizsgálatról a *Pressburger Zeitung* elárulta, hogy „három férfit gyanúsítanak, akik autóval érkeztek a dómhoz, majd mialatt a sekrestyés a templom takarításával foglalatzkodott, a templom megtekintésének ürügyén bementek, és a brutális tettet véghezvitték. Gyanúsnak tűnik egy hölgy is, akinek a személyazonosságát eddig nem állapították meg.”¹⁵ Az idézett Jankovics kételkedett a rendőrség eljárásában, „hogy egyáltalán nem derülhetett ki a tettes vagy tettesek neve. Svájci lapokban olvastam, hogy a képromboló igen magas állású cseh politikus volt, nevét nem írhatom ide, még kezdőbetű-jelzéssel sem...”¹⁶

Közben a helyi egyházközösség „megdöbbenéssel” állapította meg, hogy viszonylag rövid idő alatt már a harmadik vandál rongálásról van szó a templom berendezésében, és elhatározta feljelentés tételét. Egyben megkérték Evarist

¹¹ *Čim sa tešja Mađari* [Minek örülnek a magyarok], in *Bratislavský denník* I (1920) 112. február 28., 2.

¹² *Maďarské úmysly* [Magyar szándékok], in *Bratislavský denník* I (1920) 112. február 28., 2.

¹³ *Priama korešpondencia maďarských úradov čs. úradom a obciam* [A magyar hivatalok közvetlen levelezése a csehszlovák hivatalokhoz és községekhez], in *Úradné noviny Župy bratislavskej* [Pozsony Megye Hivatalos Lapja] XXIX (1920) 7. február 12., 37.

¹⁴ JANKOVICS M., *Húsz esztendő Pozsonyban* (Partizánske 2000) 97–98.

¹⁵ *Wandalische Statuenverstümmelung in der hiesige Domkirche*, in *Pressburger Zeitung* CLVII (1920) 55. február 25., 3.

Czaykowskit, az oltár adományozóját, aki nagylelkűen vállalkozott a javítás rendezésére is, hogy várjon az ügy teljes kivizsgálásáig.¹⁷ És helyesen tették, mivel az oltár „javítása” másképpen történt, mint azt a templom gondnokai eredetileg képzelték.

Az egész ügy ugyanis felkeltette a „Vládny referát pre záležitosti cirkevi rímskokatolíckej” (A Római Katolikus Egyház Ügyeinek Kormányreferatúrája) érdeklődését is, amelynek vezetője, Anton Medvecký *Vestník Cirkevného referátu katolíckeho* (A Katolikus Egyházi Referatúra Közlönye) című orgánuma a következőket írta: „A nemzeti elnyomás ... eltorzította szlovák tetőinket és tereinket, sőt behatolt szent templomainkba is...”¹⁸ Nem tűnt vajon Medveckýnek a dómbéli hadi oltár is a „nemzeti elnyomás” jelének, ami a szent templomba is behatolt? A dómban tett személyes látogatásakor az elpusztított domborművek előtt „megengedhetetlen”, „sajnálatos” és „nem helyénvaló” bűncselekményről beszélt ugyan, „nagyvilági sovíniszta” motívumokkal, de maga az oltár mindenképpen idegesítette. Egy sokszoros hősnek stilizált huszárt látott rajta, akiért egy másik jelenetben Jézus Szíve előtt Ferenc József császár imádkozik. A minden magyarra és Habsburgra kiélezett Medvecký elfogultan értelmezte ezeket a jeleneteket, a huszár és a kozák összecsapását például úgy, hogy „magyar huszár orosz kozákokat gyilkol”. „Ilyen ízléstelen, művészietlen és nem helyénvaló dolgot katolikus templomban még nem láttam, a politikai szempontokat nem is számítva” – vallotta Medvecký a nagyszombati ordinariátusnak írt levelében.¹⁹

Amikor a magyar és a német lapok beszámoltak a gatzetről, az ingerült Medvecký *Sacerdos* álnéven publikálta különösen támadó reakcióját. Ferenc Józsefet a huszárokkal „igazságtalan Habsburgnak és hajdúinak” jellemezte, fő bűnösnek pedig a templom „hózzá hűséges” gondnokait nevezte meg, hogy egyáltalán megengedték egy ilyen oltár elhelyezését templomban: „A bűnösöket keresik, uraim? Maguk azok! Isten házának, hajlékának miféle megszegényítése ez, isteni mesterünk miféle meggyalázása? Ferenc József térdel és imádkozik, és hózzá hajol Jézus Isteni Szíve. Nyilván azért, mert érthetően tudtára akarja adni: te nézz a szívedre, te szívtelen alak.” Evarist Czaykowskit, az oltár adományozóját karrierizmussal vádolta, aki a kanonoki címet hajszolva álszent módon állította az oltárt Ferenc Józseffel, mivel nyilván tőle várta jutalmul a

¹⁶ JANKOVICS 97–98.

¹⁷ A Szent Márton Plébánia Hivatal Levéltára (AFÚSM=Archív Farského úradu svätého Martina), Zápísnicia Patronátneho výboru prešporskej rímskokatolíckej autonómnej cirkevnej obce za obdobia 1918–1921 [A Pozsonyi Római Katolikus Autonóm Egyházközség jegyzőkönyve az 1918–1921 közötti időszakról], 32/920., 1920. február 25.

¹⁸ *Svojskos* [Egy sajátosság], in *Vestník Cirkevného referátu katolíckeho* I (1920) 1. május 15., 2.

¹⁹ ARKABÚT, INT. 18/36., 2025/1920. sz. Pripis Medveckého Ordinariátu v Trnave [Medvecký átirata a Nagyszombati Ordinariátushoz], 1920. március 16.

kanonoki kinevezést. „A bűnösöket keresik, uraim? Az a bűnös, aki ilyen szégyenteljes eszközzel akart beülni a kanonoki stallumba.” Medvecký a „rabság bilincseit” széttörök nevében követelte a dóm papságától, hajítsák ki a templomból és lakásaikból is a felháborító, „szomorú múltunkat idéző valamennyi jelvényt és emléktárgyat. Csak nem ezzel akarják provokálni jó népünket?” A gúnyirat vége fenyegetés: „Óvakodjanak, ne játsszanak a tűzzel!”²⁰

Medvecký meggyőződése szerint az általa megvádolt papok amúgy sem vonulnak vissza. Amint gúnyolódva írta: „Maguk ezt úgysem teszik meg.” Ezért felszólította a nagyszombati ordinariátust, ne csupán haladéktalanul tartsa le a hadi oltár szárnyait, hanem ezt követően „késlekedés nélkül, de mindenestre Nagyhetig”²¹ domborműveit akasszák le, és pótolják a templomhoz méltó műalkotásokkal. A nagyszombati ordinariátus kezdeményezésére maga a patronáló bizottság is kérte az oltár adományozóját, pótolja a háborús jeleket „kizárólag vallásos jellegű” domborművekkel.²² Az elrendelt modifikáció mindmáig látható az oltáron: az ideiglenesen odaerősített keresztút-jelentek mögötti sötét kontúrok az eredeti képek helyét sejtetik.

A koronázótemplom egyik ikonográfiai modifikációja Pozsonyban a társadalompolitikai folyamatok igen különös betörése volt egyházi körökbe. Ennél drasztikusabb beavatkozás már talán csak a szovjet megszállók razziája volt 1968. augusztus végén. De ez már egy másik fejezet.

Fordította Käfer István

¹⁸ *Svojskost'* [Egy sajátosság], in *Vestník Cirkevného referátu katolíckeho* I (1920) 1. május 15., 2.

¹⁹ ARKABÚT, INT. 18/36., 2025/1920. sz. Pripis Medveckého Ordinariátu v Trnave [Medvecký átirata a Nagyszombati Ordinariátushoz], 1920. március 16.

²⁰ SACERDOS, *Štváctvo bez konca* [Vég nélküli mocskolódás], in *Bratislavský denník* I (1920) 114. március 2., 1.

²¹ Lásd 19. sz. jegyzet.

²² AFÚSM, Zápisnica Patronátneho výboru prešporskej rímskokatolíckej autonómnej cirkevnej obce za obdobie 1918–1921 [A Pozsonyi Római Katolikus Autonóm Egyházközség jegyzőkönyve az 1918–1921 közötti időszakról], 66/920. sz. bejegyzés, 1920. április 29.

HUNGAROSZLOVAKOLÓGIAI FIGYELŐ

A mai Szlovák Köztársaság retrospektív nemzeti bibliográfiájának területi szlovacikumai gyakorlatilag 1920-ig egyben területi hungarikumok. A két ország tudományosságának együttműködése mindkét fél számára igen hasznos, és jó hatással lehet napjaink minden oldalú kapcsolataira. Különösen érvényes ez az egyház- és vallástörténeti vonatkozásokban.

- ♦♦♦ JUDÁK, Viliam – POLÁČIK, Štefan, *Katalóg patrocínií na Slovensku* (Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta UK, Bratislava 2009) 471 pp.

Izgalmas „olvasmány” a szlovákiai patrocíniumok reprezentatív katalógusa Viliam Judák és Štefan Poláček szerkesztésében. Tulajdonképpen Ján Hudák 1984-ben megjelent munkájának folytatása, kiegészítése ez, alkalmazkodva az ország egyházmegyéinek átrendezéséhez. Azóta, különösen 1989 után 672 új patrocíniumra volt szükség szakrális objektumokhoz, templomokhoz, kápolnákhöz stb. A patrocíniumok történeti alapjának áttekintése után (a fejezet szerzőjét nem tüntetik fel) a Szlovákia területére vonatkozó összefoglalást Hudák munkájából vették át. Ő a nagymorva provenienciájú patrocíniumok abszolút hiányát avval is indokolja, hogy az egyházi hatóság elutasította az ószláv liturgiát, és a szláv apostolok tanítványait elűzték. Hudák fogalmazása szerint a Szent Márton patrocíniumok „magyar katonai elemek által megszállt őrhelyek voltak (...) ezért akaratlanul magyar nacionalista jelleget öltöttek”. Az Árpád-házi szentek korai sikeres kanonizációjuk következtében szinte kizárólagos védőszentjei lettek az egyházi objektumoknak. Helyesen jelzi Hudák, hogy az „uhrofil”, azaz hungarofil magyarországi szentek patrocíniumai igen megszapordtak a jezsuiták rekatolizációs törekvései nyomán. Annál is inkább igaz ez,

mivel a Círill-Metód kultuszt is a huszitizmussal szembe forduló cseh jezsuiták terjesztették, és tőlük vették át a hazaiak, köztük Szöllősi Benedek. Abban viszont már végképp nem érhetünk egyet Hudákkal, hogy a XVII. századot egy mondatba sűrítse a XVIII–XIX. század „magyar nemzeti elnyomásának eszközeül” szolgáló patrocíniumaival. A XVIII. Leó pápától 1896-ban rendelt Magyarország Nagyasszonya új Mária-ünnep előtt is jelentős volt a „magyar szentek” tisztelete az ország szlovák etnikai régióiban is, amit olyan főpapok is terjesztettek, mint Rudnay Sándor, Palkovics György kanonok, Bartakovics Béla vagy a szlovák nemzetudatot deklarativan vállaló alsópapság számos képviselője, többek között Jonáš Záborský, Jozef Viktorin, Ján Palárik és mások.

Kár, hogy a magyar nemzetállam kétségtelen túlhangsúlyozását, az egyházunk keretében is folyó magyarosítást, a „nemzeti triumfalizmust” 1918 után a csehszlovák ellenhatás követte, ami a patrocíniumok terén is megnyilvánult: „mivel magyar nemzeti jellegűek voltak (...) a szlovák etnikum számára idegenné váltak, és az első adandó alkalommal legalábbis politikailag semlegesekkel helyettesítették őket (István királyt Krisztus Királlyal ... Magyarország Nagyasszonyát Mária Mennybevételével)...” A keresztény szlovák önismeretet meg kell védeni a csehszlovák liberalizmus és az 1945 utáni totalitarizmus okozta túlzásoktól. Ennek kiváló eszköze a kötet jelesen összeállított dokumentum-anyaga. Ám igen sokat lendítene *közös katolikus* dolgainkon, ha magyar részről is egyre jobban megismerkednénk a szlovák nemzeti identitás kialakulásával és az azt akadályozó magyarosodással, azon belül Egyházunk nemzetfelfogásával, terminológiájával és konkrét tevékenységével különösen a XIX–XX. századforduló két évtizedében.

A mű két fő része a patrocíniumok alapkatalógusa, illetve a patrocíniumok helyrajzi leírása. A használatot mutatók, táblázatok segítik. Hudák munkájának alapforrása a *Retrospektivní lexikon obcí Československé socialistické republiky 1850–1970* [A Csehszlovák Szocialista Köztársaság községeinek retrospektív lexikona 1850–1970] (Praha 1978). Magyar források nem szerepelnek az irodalomjegyzékben, magyar nyelvű összefoglalás azonban igen. Hasznos területe lenne együttműködésünknek ez is, hiszen Némethy *Series*-ének folytatását is haszonnal forgathatnák Szlovákiában. A kiadvány mindenképpen szolgálatot teljesít, elismerés illeti alkotóit.

- HOLOŠOVÁ, Alžbeta, *Rektori Trnavskej univerzity. Rectors of Trnava University 1635–1777 / 1992–2008* (Ústav dejín Trnavskej univerzity v Trnave 2009) 145 pp.

Pázmány egyetemalapításának 375. évfordulóját idézi már az egyik utódegyetem, a Trnavská univerzita v Trnave [Nagyszombati Egyetem Nagyszombatban] reprezentatív kiadványa, a *Rektori Trnavskej univerzity / Rectors of Trnava University 1635–1777 / 1992–2008*. Minden oka, joga, indoka a mai Trnavská univerzitának, hogy Pázmányt sajátjának tekintse, hiszen a Nagyszombat–Pozsonyban székelő esztergomi érseknek elévülhetetlen érdeme van a szlovák katolikus kultúra alapjainak lerakásában. Annak ellenére, hogy neki magának egyetlen szlovák nyelvű megnyilatkozása sem maradt ránk.

Amikor tiszta szívvel örvendezünk testvéregyetemünk kiadványának, elgondolkodunk jelenünk, közeljövőnk feladatain, hogyan oldjuk fel ezt a politika gerjesztette szellemi zűrzavart, aminek áldozata az igen szép kivitelezésű publikáció is. A személynevek írásmódjáról van szó. Šimončič professzor Nagyszombat igaz, elkötelezett keresztény tudósa bevezetőjének záró bekezdését kénytelen e kérdésnek szentelni: „Priezviská rektorov uvádza v poslovenčenom forme, ako to vyžadajú *Pravidlá slovenského pravopisu a Slovenský biografický slovník*; v zátvorke uvádza obmeny priezviska v prameňoch i v staršej literatúre. [A rektorok vezetéknevét szlovákosított formában közli, mint azt A szlovák helyesírás szabályai és a Szlovák biográfiai szótár előírja; zárójelben közli a forrásokban és a régebbi irodalomban előforduló névváltozatokat.]” Itt még Šimončič professzor úr sem pontos, mert a szabályzat helyes sorrendje a (cseh)szlovák kommunista párt előírása a 70-es–80-as években. Akkor indult ez a lehetetlen, tudománytalan, önmagában is következetlen „előírás”.

E szép és hasznos kiadvány címlapot előző „szennylapjának” végén látható az egyetemalapító Pázmány 1635 körül készített emlékérmé, köriratán PAZMANY Petrus felirattal, a képalírás pedig PÁZMAŇ formában, ahogyan azt a szlovák nyelvészek egy csoportja meghatározta. Indoklásuk lényege: mivel a magyarok elmagyarosították a személynevek írását, a szlovákoknak is joguk van erre. Pázmány neve kétségtelenül különféleképpen szerepel az egykorú forrásokban (Pazmán, Pazman, Pazmany), csak éppen a mai szlovák előírás szerinti alak nem ismeretes. Róla aztán igazán nem képzelhető el, hogy netán magyarosította volna a nevét.

Az egyetem 12. rektora Szarka Gáspár volt. A kétoldalas dokumentumanyagban ezt olvassuk róla: Született 1635. augusztus 10-én Romániában, Luca településen, meghalt 1683. október 18-án Hrušov várában, Zlaté Moravce járásban. Szép egykorú nekrológ-kivonat is olvasható: *P. Gasparus Szarka nation Ungarus...* Schmidt, Mikuláš, a 34. rektor 1707. december 5-én született Nagy

Mártonban, Mađarsko, azaz Magyarországon... Szarka Gáspár szülőhelye Lukafalva, amit a szocialista Romániában Gheorghe Doja, azaz Dózsa Györgyre változtattak, a halál pedig a régi jó Hrussón érte, amit meg a magyarosító igyekezet fosztott meg eredeti nevétől és alakított belőle Magasmajtényt... Nagy Mártonról nem tud a helységnévtár. A példák tovább sorolhatók.

- DORUĽA, Ján (ed.), *Pohľady do problematiky slovensko–maďarských vzťahov* (Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Slovenský komitét slavistov, Bratislava 2009) 83 pp.

Intő példa minden tudományosságot, erkölcsöt tiszteletben tartó, közösséghez szóló ember számára a szlovák nyelvtörvény támogatására, igazolására 2009. szeptember 18-án a Szlovák Tudományos Akadémia Ján Stanislav Szlavisztikai Intézetében rendezett találkozó. A résztvevők külön üdvözölték Marek Maďarič kulturális minisztert és a magyarországi szlovák Gregor Papučeket. A ma időszerű nyelvtörvényt igazoló írások a következők: *O hodnovernosti uhorskej národnostnej štatistiky z roku 1910* [Az 1910. évi magyarországi nemzetiségi statisztika hitelességéről] – Ladislav Deák; *Jazyk nie je len nástrojom komunikácie. Spochybnovanie slovenčiny – príčiny a dôsledky* [A nyelv nem csak a kommunikáció eszköze. A szlovák nyelv megkérdőjelezése – okok és következmények] – Anton Hrnko; *Slovenský zákon o štátnom jazyku v interpretácii „slovenskej” tlače* [A szlovák államnyelv törvény a „szlovák” sajtó interpretációjában] – Jozef Darmo; *Maďarošialenstvo* [Magyarőrület] – Ján Doruľa; néhány további írás után *Rozprávková krajina Maïarsko alebo rozmnožili sa okolo nás báchoroky* [Magyarország meseország avagy megszorodtak körülöttünk a mendemondák] – Gregor Papuček. A füzet címe is megtévesztő: Pillantás a szlovák–magyar kapcsolatok problematikájába, hiszen itt nem kapcsolatokról, hanem egyszerűen elfogult gyűlölködésről van szó.

Ez a kiadvány figyelmezteti az előző kettő létrehozóit és a magyar keresztény tudományosságot. A magyar–szlovák megbékélés előmozdítása valóban régióink létkérdése. A kiengesztelődésnek tudományos műtelelemzésből, dokumentumokból kell táplálkoznia. Egymás iránti szeretettel, bizalommal, jóhiszeműséggel, a nemzeti szuverenitás tiszteletben tartásával, de a politikai roncsolások feltárásával.

Käfer István

IDENTITÁSÉRTELMEZÉS A SZLOVÁK TUDOMÁNYBAN

- KILIÁNOVÁ, Gabriela – KOWALSKÁ, Eva – KREKOVIČOVÁ, Eva (eds.), *My a tí druhí v modernej spoločnosti* [Mi és mások a modern társadalomban] (Veda, Bratislava 2009) 722 pp.

A kötet a Szlovák Tudományos Akadémia Folyamatelemző Központjának, Történettudományi Intézetének és Néprajzi Intézetének (Centrum Excelentnosti SAV Procepy, Historický ústav SAV, Ústav etnológie SAV) tudományos publikációja.

A szerzők szerint a kollektív identitásformák kialakulása nem lineáris és nem általános érvényű folyamat, hanem változatos dinamikájú, néhol ellentmondásos jelenség, ami különböző társadalmi szinteken zajlik. Az identitás vizsgálata hosszú ideje számos tudós kutatási területe Szlovákiában. Ezt a kötetet 22 tagú szerzői csapat alkotta, köztük Štefan Šutaj és Dušan Kováč akadémiai történészek, Slavomír Ondrejovič, a Ludovít Štúr Nyelvtudományi Intézet igazgatója. Etnológusok, nyelvészek, szociológusok, egyház- és kultúrtörténészek, történészek, kisebbségkutatók gyűjtötték össze az identitás, a valamihez tartozás társadalmi szerepére vonatkozó ismereteket. A 722 oldalas mű multidiszciplináris hat fejezete (1. Identitás és nem; 2. Identitás és nyelv; 3. Identitás és vallásosság; 4. Identitás én nemzet; 5. Identitás és kisebbség; 6. Identitás és konfliktus) hat szempont szerint közelíti meg és elemzi az identitást. Az egyes fejezeteken belül is különböző tudományágak képviselői adják a szűkebb alkotói gárdát.

A vizsgálódások kiindulópontja mindig Szlovákia, de egyik fejezet témája sem értelmezhető szélesebb összefüggések nélkül. Közép-Európa szolgál referenciaként és érvelési alapként, ill. Európa, utóbbi elsősorban a nemzeti és nyelvi identitás kérdéseinek vizsgálatakor. A szélesebb összefüggésekbe helyezés az utóbbi 10-15 év igénye és iránya a szlovák tudományosságban. A nyelvészektől a történészekig, az irodalomtudósoktól a szociológusokig minden tudományterület az összefüggérendszernek régebben elmulasztott megvilágításán fáradozik.

Megállapítják, hogy társadalompszichológiai megközelítésben a férfi és a nő szerepe változik, fejlődik, nemcsak történeti szempontból, hanem az egyén élete során is. A történelem során a társadalmi réteghez tartozás fontosabb volt, mint a nemhez tartozás. A házastársak viszonyát meghatározta a nő gazdasági függősége. Ebből a szempontból fontos kérdés a nő képzése, valamint politikai aktivitálódása. A nemi identitás párhuzamosan működik a többi identitás-típussal.

Az elemzők szerint a modernizáció, elsősorban annak marxista vonala a társadalmi osztályok homogenizálódásával és szekularizációval számolt, még-

is, még globalizálódó korunkban is élő identitást nyújt a vallás. Ám a vallási identitásnak olyan formái jöttek létre, mint a transzkonfesszionális, kevert vallási identitás, a vallási identitás alakulása az egyén életében többszöri vallásváltással. A vallási identitás változásaira vonatkozó kutatást a kisebbségek vizsgálatával összefüggésben láttatják. Példaként a szlovákiai cigányok karizmatikus mozgalmát, valamint a szlovákiai zsidó identitás változásait mutatják be.

A szerzők megállapítják, hogy a nemzeti és vallási identitás helyébe a modern korban a kulturális identitás lépett. A potenciónalis történelmi vagy egzisztenciális veszély növeli az összetartást, a szolidáris közösségi kohéziót. A veszélyre adott másik reakció az identitásról való lemondás lehet: asszimiláció, új identitás és lojalitás keresése. Felhívják a figyelmet arra, hogy a kisebbségek gyakran marginalizálódnak, stigmatizálódnak, és létük ellentétes a „felsőbb érdekekkel”, a társadalom homogenizálódásával. A közép-európai térség „tele van” különféle etnikai csoportokkal, melyek helyzete különbözőképpen alakult, fejlődött, gondoljunk csak a magyarokra, szlovákokra, cigányokra vagy a Kárpát-medence több táján élő németekre. A szerzők a szlovákiai magyarság helyzetét úgy értékelik, mint az új államalakulathoz való lojalitás és a nemzeti identitás konfliktusát, amit fokozott az államhatárok instabilitása.

Bármely etnikai csoportról elmondható, hogy közös jegyekkel definiálják magukat (nyelv, vallás, eredetmítoszok, történelem, közös kultúra stb.). Ezek külső megjelenése változatos lehet, de kétségkívül a nyelv a legjellemzőbb megkülönböztető jegy. A nyelvről szóló fejezet szociolingvisztikai szempontból jellemzi a nyelvhasználatot a globalizáció korában. A nemzeti nyelv keresése és kodifikálása minden nemzeti mozgalom számára kulcsfontosságú volt. A kollektív lét érzését erősítik a nemzet nagyjai is. Különösen kijózanítóan hangzik a Peter Macho által jegyzett fejezet címe: *A nemzet történetének benépesítése*, melyben azt elemzi, hogyan kreáltak mítoszokat a szlovák történelmi személyiségek köré.

A dinasztikus, vallási identitástól az különbözteti meg a modern nemzeti identitást, hogy ennek bázisa egy közös politikai program. Az etnikai identitás mindig alulról, a népek spontán tudatából ered, és a másokkal való érintkezés során definiálódik. Ezzel szemben a nemzeti identitás fölülről formálódik és többnyire a nemzetállam kialakítására irányul. Az európai sokféleséget az etnikai és nemzeti fejlődés sokfélesége adja. Az etnikai identitás biztonságot, az összetartozás erejét nyújtja, míg a kisebbségi identitás a bizonytalanság érzését keltheti az egyénben. Ezt szlovákiai szociológiai felmérések eredményével támasztják alá. A szerzők megemlítik az etnocentrizmust és a vele összefüggő sztereotípiákat.

A szakemberek interdiszciplináris együttműködése sok módszertani problémát vetett fel, és sok hiányosan kutatott részterületre világított rá. Ilyen ér-

dekes, további kutatást igénylő terület Szlovákiának a többi európai országhoz mért etnocentrizmusa, az a kérdés, hogy Szlovákia területe valóban identitásváltások színhelye volt-e, és ennek következménye-e a saját identitás gyenge érzékelése és a gyenge reflexió az ott élő kisebbségek körülményeire.

„A versailles-i békerendszer majdnem egyenlő mértékben tartalmaz kreatív és destruktív elemeket” (277. o.) – mondják a szlovák történészek. Szerintük 1918 Csehszlovákia és a mai Szlovákia nemzeti fejlődése szempontjából nagy előrelépés, azaz kreativitás volt, a Monarchia kereteinek felbomlását pedig destruktivitásnak értelmezik tehát korántsem nem egyoldalúan értékelnek. Érdekes összehasonlítást olvashatunk a könyvben a volt Jugoszlávia és Csehszlovákia kialakulásának és széthullásának eltérő hátteréről is.

A kötet igen árnyalt és mélyen tudományos reflexiója annak a folyamatnak, melyben a szlovákság érteni igyekszik a benne és körülötte játszódó történeti és társadalmi folyamatokat. A régebbi, nemzeti mítoszokat középpontba állító szemlélet eredménye a sablonosság és az egyoldalúság volt. Ez a publikáció arról tanúskodik, hogy a magas tudomány szintjén fordulat állt be Szlovákiában: nem a bizonyítani kívánt dolgokhoz keresik az alátámasztást, hanem folyamatokat elemezve jutnak el a konklúzióhoz. Ennek a munkának kívánatos folytatása lehetne az itt is kiemelt közép-európai összefüggések tárgyalása az érintett nemzetek tudósainak közös könyve keretében, valamint a szlovákiai közoktatás és közvélemény hasonló irányú szemléletváltása.

Tóth Sándor János

- KRASNOVSKÁ, Elena (ed.), *Z problematiky náboženských výrazov v spisovnej slovenčine* [Vallási kifejezések az irodalmi szlovákban] (Veda, Bratislava 2009) 278 pp.

A Vallási kifejezések az irodalmi szlovákban c. tanulmánykötet a Nagyszombati Egyetem Pedagógiai Karán A szlovák vallási terminológia történeti aspektusai és a mai nyelvhasználat címmel 2008. február 14-én megrendezett tudományos szeminárium anyagát öleli fel. A kötetben szereplő tanulmányok – mint ahogy az a szerkesztői előszóban olvasható – két nagyobb fejezetben kaptak helyet. Az elsőben a tárgyalt terminológia időbeli fejlődése szélesebb művelődéstörténeti keretben kerül bemutatásra, mégpedig elsősorban az ismert nyelvfejlődési tendenciák rá gyakorolt hatásának számbavételével. A kötet második fejezetébe sorolt tanulmányok tartalmilag differenciáltabbak. Az olvasó nemcsak a vallási terminológia lexikográfiai és korpusznyelvészeti fel-

dolgozásának, ezen belül is a köznyelvbe való beépülésének kérdéseibe nyer betekintést, hanem egyes tanulmányoknak köszönhetően szembesülhet az e kifejezések használatával kapcsolatos, a nyelvi üzüst és normát elemző írásokkal is. Az ún. determinologizációnak köszönhetően e szókészleti elemek ugyanis – ahogy ez közismert – az egyházi hagyományos intézményrendszeren, az ezekben rögzített fogalmi kategóriák hálóján kívül is megtalálhatók. Annak ellenére, hogy a kötetben szereplő írásokat különböző területeken tevékenykedő szakemberek jegyzik, a tárgyalt anyag pedig kronológiai szempontból és elméleti alapjait tekintve is különböző, az említett két fejezetbe sorolt írások sem tartalmilag, sem szemléletmódjukban nem kerülnek ellentmondásba egymással, sőt számos tekintetben kiegészítik egymást.

A kötet szerkesztője, Elena Krasnovská bevezető tanulmányában a szlovák vallási terminológia történeti fejlődésének főbb állomásait mutatja be. Arra tesz kísérletet, hogy a szakkifejezésekkel szemben támasztott általános követelmények (a motiváltság, a rendszeralkotó képesség, az állandósultság, az egyöntetűség, a szabatoság és a továbbképezhetőség) érvényesülésének mértékét vizsgálja. Rudnay Sándor prédikációinak terminológiájában például a fenti követelmények (a szerző szóhasználatában: konstitutív tulajdonságok) közül elsősorban a (korabeli befogadó szempontjait fokozottan érvényesítő) szemantikai és szóképzési motiváltság érvényesül.¹ Az állandósultság terminológiai követelményének előtérbe kerülésével, illetve kiteljesedésével kapcsolatban meg kell azonban jegyeznünk, hogy ennek gyökerét nem elsősorban „Szent Cirill és Metód küldetésének továbbélésében” keressük, hanem a szlovák irodalmi nyelv fejlődésére vonatkozóan sokkal inkább a 17. századi rekatolizációs folyamatok megerősödésében, különös tekintettel arra, hogy míg a szlovák evangélikusság nyelvhasználatára hosszú időn át egyfajta diglosszia volt jellemző (az írásbeliséget ebben a környezetben a kodifikációs funkcióval bíró cseh nyelv jelenítette meg), addig a szlovák katolikus nyelvhasználatát ilyenfajta kettősség nem jellemezte.²

A kötetben számos tanulmány foglalkozik azzal, miként jelenik meg a vallási tárgyú szóanyag a különböző típusú szlovák szótárakban. Andrej Závodný (Vallási terminológia A szlovák nyelv történeti szótárában) a bibliai, egyházi, vallási és teológiai stílusminősítésű történeti szóanyag bemutatásával – utalva ennek kapcsán más értelmező szótárak stilisztikailag jelölt lexémáira – rámutat arra, hogy a terminológia és a köznyelvi szókincs kapcsolata, a nyelv állandó változásának köszönhetően, a vallási kifejezések esetében is meglehetősen erős. E változások kétirányúak: egyrészt a köznyelvi szavak terminolo-

¹ Erről részletesebben lásd: KÁFER István (szerk.), *Rudnay Sándor és kora* (Esztergom-Nagyszombat 1998); FURDIK, Juraj, *Život so slovo tvorbu a lexikologiu* (Košice 2005).

gizálása révén jönnek létre, másrészt a terminusok köznyelvvé válása, azaz determinologizáció eredményeképpen. Nem meglepő ezért, hogy a szerző által bemutatott szavak egy része szemantikai derivációnak, azaz jelentésbővülésnek köszönhetően „szakrális” jelentése mellett „profán” jelentéssel is bír. Számos példa hozható fel e jelenségekre a magyar nyelvből is, ilyen az angyal szó determinologizálódása, vagy tized szavunk terminussá válása.

Radoslav Rafaj tanulmánya ugyancsak lexikográfiai indíttatású. A szerző összeveti az utóbbi fél évszázadban megjelent szlovák értelmező szótárak vállalási provenienciájú szavainak e szótárakban megadott lexikális jelentését és ezek stilisztikai minőségét. Gazdag példaanyaga lehetőséget nyújt az olvasónak arra, hogy nyomon kövesse egy-egy lexikális jelentés konstitutív jegyeinek változását, s következtetni tudjon ezek okaira.

Hogy mennyire szerteágazóak a kötetben felvetett kérdések, jól mutatják Angela Škovierová, Juraj Hladký és Jana Skladaná tanulmányai a latin jövevényszavak állományáról a szlovákban a 19. századot megelőző korokban vagy a vallási terminológia nyomairól a földrajzi nevekben, illetve az állandósult szókapcsolatokban.

A kötet második részének bevezető tanulmányában az ismert nyelvész, Klára Buzássyová a nyolckötetesre tervezett új szlovák értelmező szótár vállalási szóanyagának szótározásával kapcsolatos műhelymunkálatok folyamatába enged bepillantást. Ennek alapján az olvasó fogalmat alkothat arról, hogy a polyszém lexikai egységek lexikográfiai feldolgozása mennyire nagy körültekintést és szakismeretet igényel például egy-egy bibliai esemény elnevezése és az azt leíró szöveg megnevezése viszonylatában (apokalipszis – Apokalipszis) vagy egy azonos lexikális jelentéssel bíró melléknévi származékszó az előfordulását bemutató példaanyagon belül (fundamentális – filoz. fundamentális ontológia; egyh. fundamentális teológia). Véleményünk szerint a kötet több tanulmányában – így az imént említettben is – felmerülő helyesírási bizonytalanságok tisztázásához is elengedhetetlenül szükséges a kérdéses lexikális egységek beható szemantikai elemzése.

Részben ezt szolgál(hat)ja – több más kisebb esettanulmány mellett – például Ladislav Csontosnak a katolikus egyház belső struktúrájával összefüggő terminusainak elemzése, melyben főként az Egyházi Törvénykönyv meghatározásait alapul véve tesz kísérletet ezek jelentéstartalmának és jelentéskörének pontosabb behatárolására, illetve a szinonimáknak tűnő lexikális egységek szemantikai elhatárolására.

² Bővebben lásd: LIFANOV, Konstantin, *Rekatolizácia ako najdôležitejší medzník v dejinách spisovnej slovenčiny*, in *Jazykovedný časopis* 50 (1999) 1. 17–26.

A recenzált kötet által felvetett kérdések megfogalmazásának módja s a benne közölt gazdag példaanyag meglátásunk szerint jó alapot teremthet további, szükségesnek látszó kutatások elvégzéséhez s végső soron a vallási terminológia sajtóságainak megismeréséhez.

Pilecky Marcell

••• DABÓCZI Viktória, *Verőce etnikai viszonyai a 19. században egyházi források alapján* (Kismaros 2009) 135 pp.

„Jelen tanulmányban egy olyan település történetének kis darabját szeretném feldolgozni, melyről az az általános nézet, hogy lakosai mindig is ’színmagyarok’ voltak, míg a szomszédos dunakanyarbeli települések ... jelentős német lakossággal rendelkeztek a 18. századtól. Ez a nézet – miszerint Verőcén nem laktak németek – nemcsak a lakosság ... ’laikus véleménye’, hanem történeti munkák némelyikében is megtalálható” – írja a nemrégiben megjelent kötet bevezetőjében Dabóczy Viktória (9. o.). Számos forrás azonban cáfolja az említett hiedelmet.

A tanulmány figyelemre méltó alaposággal, körültekintően dolgozza fel Verőce 19. századi történetének nemzetiségi vonatkozásait, különös tekintettel a nyelvhasználati szokások alakulására. Adatait elsősorban a helyi plébánia *Historia domus*ából és a Váci Egyházmegyei Levéltárban őrzött dokumentumokból meríti. Számos érdekes részletet közöl a németek betelepítésének körülményeiről, a verőceiek liturgikus szokásairól, kívánságaikról és gondjaikról, melyekkel levélben fordultak a püspökhöz. A tényfeltáráson túl a szerző tágabb összefüggésbe is állítja a verőcei magyarok és németek viszonyát az országban zajló általános folyamatok – a nyelvi mozgalom, a németesítés, majd a kiegyezés után megváltozó helyzet – tükrében.

A témához igen illően, a könyv második részében bőséges, húszoldalnyi német nyelvű összefoglaló, de inkább rövidített változat olvasható. A mellékletként szereplő fotók (14 kézirásos dokumentum) forrásértékűek. Noha Dabóczy Viktória diákéveiben készített munkáját vette alapul, kötete szakmai igényességről, kutatói rutinról tanúskodik.

- ♦♦♦ VARGA Gabriella – VENCSEK László, *Megalkuvás nélkül. Száz éve született Jakab Antal* (Kairosz Kiadó, Budapest 2009) 324 pp.

Jakab Antal (1909-1993) Márton Áront követte a gyulafehérvári püspöki székben. Nagy elődjéhez méltó állhatatossággal és igazságszeretettel küzdött egyháza és hívei javáért a nyolcvanas évek látszólag enyhébb, mégsem egyszerűbb politikai közegében. Ez már pályája utolsó szakasza volt. A gyermekkor, a tanulmányi évek, a plébániai szolgálat, a tanítás és tizenhárom év börtön... – életének állomásait részletesen megismerhetjük Varga Gabriella és Vencser László sokoldalú adatgyűjtése nyomán. Munkájukat időben kezdték, hiszen még elevenek a személyes emlékek, amelyeket szép számban megörökítettek. Ezek érdekes, s nemsokára talán már pótolhatatlan dokumentumok. A függelékben nem közvetlenül Jakab püspök úrhoz kötődő adalékokat is olvashatunk, például Székely Gergely vallomását, aki kispapként, majd papként ugyancsak megtapasztalta a börtönt és a gyűjtőtábor.

A könyv minden sorából érthetően sugárzik a szerzők lelkesedése, hiszen Varga Gabriella a püspök testvérének unokája, Vencser László pedig egyházjogtanáráként emlékezik rá. Varga Gabriella egyébként egy másik, tudományosabb jellegű munkáját is kiadta az elmúlt évben *A Gyulafehérvári Római Katolikus Egyházmegye kommunikációja a rendszerváltozás előtti évtizedben, dr. Jakab Antal megyéspüspöki ideje alatt* címmel. A megjelölt téma részletes, átfogó elemzése elismerésre méltó. Meglepőnek tűnik, hogy a tanulmány előtt és után *versek* vannak: Gyimóthy Gábor: Nyelvlecke; Csillag Tibor: Mi lesz veled, magyar nyelv?; Faludy György: Óda a magyar nyelvhez. A címek árulkodók. Varga Gabriellának szívügye a magyar nyelv. Szépen formált, gördülékeny mondatait élvezet olvasni.

Bár a *Megalkuvás nélkül* szerkesztése talán lehetne világosabb, szívesen vesszük kézbe ezt a gazdagon illusztrált ünnepi kötetet, és örömmel üdvözljük a megjelenését.

Góczéné Erdő Zsuzsa

A KERESZTÉNY MÚZEUM IDŐSZAKOS KIÁLLÍTÁSAI 2009-BEN

Soproni Horváth József festőművész tárlatát tekinthették meg a látogatók a földszinti termekben 2009. április 4. és május 31. között (rendezte: Cséfalvay Pál).

A magyar akvarellfestészet kiemelkedő alakja 1891-ben született Kemezzentpéteren, és 1961-ben hunyt el Sopronban. A budapesti Képzőművészeti

szeti Főiskolán, majd a nagybányai művésztelepen tanult. 1916-tól folyamatosan tanított Sopronban. 1938-tól a Képzőművészeti Főiskolán több alkalommal ajánlottak fel számára állást, de mindannyiszor visszautasította.

Miután 1949-ben megtagadta a Soproni Főreáliskolában a Mindszenty József primás elítélését követelő petíció aláírását, pénzbeli nyugellátás nélkül nyugdíjazták. 1954-ben Bernáth Aurél közbenjárására Munkácsy-díjjal tüntették ki, és elkezdték a nyugdíja folyósítását is. Bár egészségi állapota erősen megromlott, megérhette még a róla készült dokumentumfilm elkészítését (1956), majd visszaemlékezéseinek kiadását és egy budapesti életmű-kiállítást (1958). Hagyatékát előbb az özvegye, majd építészmérnök fia, Horváth Bertalan gondozta. 1972-ben Sopron belvárosában nyílt meg emlékmúzeuma.

Számos tanítványának egyike, Sebestyén Ferenc festőművész így jellemezte mesterét: „Festészete a képzelet és az ecset állandó, makacs tapogatódzása volt a szépség felé. Vannak festők, akiknek a képalkotás intellektuális vívódás, és vannak, akiknek a festés folyóbeszéd, a kifejezés természetes nyelvazete. Horváth az utóbbiak közé tartozott. Talán ez a magyarázata annak, hogy művészete oly sok szívhez utat talált.”

Az esztergomi tárlaton mintegy 50 műve szerepelt valamennyi életszakaszból, főleg rajzok és vízfestmények. A vidéki táj nyugalma, a fák, virágok, állatok, a gyermekkori környezet volt sokáig a legkedvesebb témája. A kortárs hazai művészet tanulmányozása, a festészeti technikák elsajátítása sem vezette el az otthonos környezetétől. Idővel már nem a természet, hanem sokkal inkább a benne élő emberek kötötték le a figyelmét. Leányok, ifjak, asszonyok, vének hétköznapijait, arcuk, testük harmonikus szépségét mutatta meg. Kicsapongástól mentes, szinte aszketikus életszemléletű ember létére az aktfestészet, a nemes egyszerűséggel megjelenő ember érdekelte különösképpen. Emellett megfestette a Szent Családot, Jóbót, az irlgalmas szamaritánust és soproni templomok belső tereit.

Soproni Horváth József emberközeli, közvetlen és nemes egyszerűséggel megformált műveinek technikája meglepő módon messze túlmutat a hagyományos akvarelltechnika gyors, a pillanatot megragadó lehetőségén. Újító ötletei révén Soproni Horváth Józsefnek sikerült az egyébként gyorsan száradó felületet üveglap segítségével úgy nedvesen tartani, hogy napokon keresztül hosszabban dolgozhatson egy-egy alkotásán és ezáltal hatásában az olajfestészethez közelítsen. Megtartotta mégis az akvarell alapvető könnyedségét, légiességét. *A Makulátlan – Mária szeplőtelen fogantatásának hite a középkortól napjainkig* címet viselő nagyszabású Mária-kiállítást szeptember 12-én dr. Erdő Péter bíboros, primás, érsek nyitotta meg az emeleten három tereben (rendezte: Kontsek Ildikó).

A ferences rend alapításának 800. évfordulója adta az alkalmat a múzeum és a magyarországi ferences rendtartomány együttműködéséhez. Kálmán Peregrin

OFM javaslatára több hazai rendházból származó festmény és ötvösmű, valamint illusztrált könyvek kerültek bemutatásra.

Az Immaculata-tan történetét szemléltető tárgyak az esztergomi egyházi gyűjteményekből származtak. A dogma 1854. évi kimondását megelőző évszázadok ábrázolásai a 18. századig a Napbaöltözött Asszony, a Joachim és Anna történet ikonográfiájába bújtták a Teremtő különleges kegyelméből bűn nélkül fogantatott leány alakját. A Főszékesegyházi Könyvtár liturgikus könyveiben a 15. század végétől már a IV. Szixtusz pápa által hivatalosan is engedélyezett december 8-i ünnep szertartásának szövegei mellett ábrázolva találjuk Máriát. A felkai, 1480 körül faragott szárnyas oltár ember nagyságú szekrényszobra az apokaliptikus asszonyt jelenítette meg. Körülötte a szárnyképeken Jézus megtestesülése tárult fel. A Keresztény Múzeum metszetgyűjteménye a középkori és újkori tipologikus teológiai gondolatmenetben felvetett ószövetségi előképeket is tartalmazza. Ezekből többek között az Éva-Mária, az Eszter-Mária és frigyláda-Mária párhuzam volt leolvasható a kiállításon.

A barokk kor Mária-ábrázolásai között bukkant fel a legtöbb Szeplőtelen Fogantatás. A török legyőzésében, a pestisjárványok leküzdésében Mária közbenjáró szerepét olyan erősnek látták a 17-18. század katolikus hívei, hogy nemcsak oltárképeken, metszeteken, ötvöstárgyakon, de köztéri szobrokon is megörökítették őt. Ebben az időben rögzült az Immaculata legjellemzőbb ikonográfia típusa. Fiatal leány a gyermek nélkül, aki szemét ájtatosan az égre emeli, feje körül 12 csillagból álló glória, kezét imára kulcsolja. Mária alatt a kék földgolyó látható, melyre a bűnbeesés kígyója tekeredik úgy, hogy fejét a Szűz lába tiporja.

Külön kiemelt szerepet kapott a kiállításon a ferences Mária-tisztelet és ezen belül is a tan kidolgozásában komoly szerepet vállaló Boldog Johannes Duns Scotus személye. Róla egy olyan 18. századi festményt állítottunk ki, melyet a megnyitó előtti hónapokban restaurált Varga Dezső, és a jövőben a budapesti szerzetesi főiskolát díszíti majd.

A dogma kihirdetése állt a harmadik terem tematikus középpontjában. Az érseki szeminárium nagy méretű IX. Piusz-portréja köré a Prímási Levéltár dokumentumai kerültek a korabeli római és magyarországi eseményekkel kapcsolatban. A Főszékesegyházi Kincstár 19. századi ötvösművei és textíliái képviselték a korszak újjáéledő Mária-tiszteletét, az egyház hódolatát Jézus édesanyja előtt.

Külön részlegben foglalkozott a kiállítás a lourdes-i jelenéssel és annak magyarországi hatásával, a korabeli és későbbi kiadványokkal, szentképekkel, kegyhelyekkel.

A 20. századból fellelhető emlékek kisebb száma azt mutatta, hogy a téma kevésbé inspirálja a művészeket, de éppen a jubileumi megemlékezések, a zárándoklatok kelthetik fel a hívek érdeklődést újra Mária iránt abból a nézőpontból, ahogy azt a Immaculata tanítása megmutatja.

A történeti Mária-kiállítással párhuzamosan két kortárs művésznőt hívott meg a Keresztény Múzeum, hogy a mai művészetnek is teret engedjen. A földszinti termek tárlata így önálló címet kapott: „*Szép Szűz Mária*”. A csángó származású keramikus *Petrás Mária* életműve jelentős részét szentelte eddig is annak, hogy Mária alakját megformálja. A felkérésig nem készített Szeplőtelen Fogantatás szobrot, de a több hónapos előkészületi idő alatt három új művet alkotott. Két domborművet formált meg dekoratív geometrikus és virágos, illetve angyalfejekből összeállított elemek kíséretében, valamint egy kisebb méretű körplasztikát, amelyen Máriát a csángó leányok öltözetére emlékeztető ruhába bújtatta. A gödöllői *Szekeres Erzsébet* a Galga menti varrottasok által ihletett azon textilképeit mutatta be, melyek Máriával kapcsolatba hozhatók. Ő ugyancsak megörvendeztette a közönséget három, erre az alkalomra készített alkotással: Szeplőtelen Fogantatás, Mária harmadmagával és a Napbaöltözött Asszony. Mindkét művésznő a művészettörténeti és a néprajzi előzményekből táplálkozik, nem tagadja meg a Mária-ikonográfia múltját. Sajátos, csak rájuk jellemző mégis az a finom, egyéni látásmód, mindenek előtt az Istenanya végtelen szépségét kifejezni akaró szándék, mely nemcsak az ábrázolt személynek jellemzője, hanem az alkotók mély hitének gyönyörű tükröződése is.

A kiállításokhoz katalógus jelent meg, mely a legfontosabb művek színes reprodukciói mellett rövid tanulmányokat tartalmaz (Kovács Zoltán: A Szeplőtelen Fogantatás dogmája; Kontsek Ildikó: A Szeplőtelen Fogantatás a művészetben; Kálmán Peregrin OFM: A ferences Immaculata-kultusz hatása a magyarországi Mária-tiszteletre; Soós Sándor: A lourdes-i jelenés hatása a történelmi Magyarországon).

A Mária-kiállítások széleskörű sajtóvisszhangja, a látogatók számának növekedése megmutatta, mekkora szükség van olyan kiállítások létrehozására, melyek a Keresztény Múzeum alapítóinak szándékával is egybecsengnek. Simor János és Ipolyi Arnold szemében a múlt alkotásai nem csupán a műveltség forrásai voltak, hanem a kortárs művészet és a jelenkor hitének ihletői is.

Kontsek Ildikó

◆◆◆ SZÁMUNK SZERZŐI

Ivan Chalupecký történész, a Rózsahegy Katolikus Egyetem
(Katólická univerzita v Ružomberku) professzora

Csizmár Oszkár teológus, patrológus,
a szabadkai Teológiai-Kateketikai Intézet tanára

Fülöpné Erdő Mária pedagógia szakos előadó,
az Apor Vilmos Katolikus Főiskola adjunktusa

Gőczéné Erdő Zsuzsa, a *Magyar Sion* szerkesztőség munkatársa

Jozef Hal'ko teológus, történész,
a Komenský Egyetem (Univerzita Komenského) docense

Käfer István irodalomtörténész, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem
professzora, a Szent Adalbert Közép-Európa Kutatócsoport igazgatója

Kontsek Ildikó művészettörténész, a Keresztény Múzeum munkatársa

Krasznay Mónika görög katolikus teológus, pasztorálpszichológiai
lelkigondozó, a Debreceni Református Hittudományi Egyetem
Doktori Iskolájának pasztorálpszichológia szakos hallgatója

Kuminetz Géza teológus, kánonjogász, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Hittudományi Karának dékánja

Nagy Márta művészettörténész, a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi
Karának docense

Pilecky Marcell nyelvész, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem docense, a
Szlavisztika Közép-Európa Intézet Szlovák Tanszékének vezetője

Székelly János teológus, biblikus, esztergom-budapesti segédpüspök,
az Esztergomi Hittudományi Főiskola rektora

Tóth Sándor János nyelvész, a szegedi Gál Ferenc Hittudományi Főiskola
docense, a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézetének tudományos
munkatársa

♦♦♦ KRÓNIKA

KONFERENCIÁK, TUDOMÁNYOS ESEMÉNYEK
A SZENT ADALBERT KÖZPONTBAN

♦♦♦ 2009

- november 9–12.** Az Európai Piaristák Fórumának találkozója
- november 13–14.** Az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye katechetikai konferenciája
- november 13–15.** XIII. Országos Honismereti Kiadványszerkesztői Konferencia
- november 15.** A Keresztény Múzeum Baráti Köre találkozója, *Cséfalvay Pál* előadása Boldog Meszlényi Zoltán vértanú püspökről
- november 17.** Szent Adalbert-est, *Käfer István* előadása
A szlovák nyelv története a kezdetektől a nyelvtörvényig címmel
- november 18.** Rekollekció az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye papsága számára
- november 18–19.** A Duna Műhely konferenciája
- november 18–19.** Az Aranyhíd Galéria (Veszprém) kiállítása és vására
- december 2–5.** „Úton a szociális Európa felé – 20 éves a szociálpedagógus-képzés”: nemzetközi konferencia a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Vitéz János Kara és a Szociális Szakemberek Fóruma szervezésében. Előadók: *Herczog László* szociális és munkaügyi miniszter, *Albert Van Hecke SDB*, *Lakner Zoltán*.
- december 3.** Szent Adalbert-est, *Käfer István* előadása Szlovák imádságok és énekek a kezdetektől napjainkig címmel
- december 3.** A Keresztény Értelmiségiek Szövetsége esztergomi csoportjának találkozója
- december 6.** A Laskai Osvát Antikvárium könyvárverése

- január 19.** Megemlékezés Boldog Özsébről
január 23. Szent Adalbert-est, *Ócsai Antal*: Görgey Arthur lába nyomán c. könyvének bemutatója
- január 26.** „Asperges me – Pálos évszázadok a magyar történelem tükrében”, *Oberfrank Pál*, *Sudár Annamária* és a *Misztrál* együttes közös estje
- február 5.** A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kara alapításának 375. évfordulója alkalmából rendezett ünnepi konferenciasorozat nyitónapja Pázmány Péter hatása a pedagógiára címmel. Köszöntőt mondott *Szuromi Sz. Anzelm O.Praem.* és *Gaál Endre*, előadást tartott *Hoffmann Rózsa*, *Szabó Ferenc SJ*, *Käfer István* és *Kontsek Ildikó*.
- február 5–7.** Kárpát-medencei egyetemi lelkészségek találkozója
február 6. A Komárom-Esztergom Megyei Kereskedelmi és Iparkamara mesteravató ünnepséggel egybekötött bálja; Vinum Primatis borkóstoló
- február 7.** Unitas – kispapok és szerzetesnövendékek országos találkozója
- február 10.** Rekollekció az Esztergom-Budapesti Főegyházmegeye papsága számára
- február 13.** Épületszigetelők, Tetőfedők és Bádogosok Magyarországi Szövetsége (ÉMSZ) közgyűlése és bálja
- február 13.** A „Hamvas fűrt” borművészeti díj átadása
február 13. Keresztény Értelmiségiek Szövetsége esztergomi csoportjának bálja, Vinum Primatis borkóstoló
- február 15–18.** Nemzetközi Dante-szeminárium a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Olasz Tanszéke szervezésében
- február 25–28.** „Management by Jesus” szeminárium keresztény vezetőknek
- március 21.** A Laskai Osvát Antikvárium könyvárverése
április 12–15. Európai magyar papi konferencia. Előadást tart: *Székely János* segédpüspök.
- április 15.** Országos papi találkozó a Papság éve alkalmából a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia szervezésében. Előadást tart: *Raniero Cantalamessa*, a Pápai Ház szónoka.
- április 16–17.** Országos kardiológiai kongresszus

- április 16–17.** Mária Valéria Nyelviskola, nyelvvizsgák
- április 22.** A Géza Fejedelem Ipari Szakképző Iskola 125 éves jubileumi ünnepe
- április 23–25.** A Comunione e Liberazione mozgalom találkozója
- május 21.** 46th International World Congress of the FICB, a Borrendek 46. Nemzetközi Kongresszusának esztergomi napja. Köszöntőt mond: *Erdő Péter* bíboros.
- június 1–4.** Trianon-konferencia a Reconciliation in South East Europe alapítvány szervezésében
- június 18–19.** Mária Valéria Nyelviskola, nyelvvizsgák
- július 1–4.** Az Európai Hivatásgondozó Szolgálat (European Vocations Service) éves konferenciája „Jöjjetek és lássátok! – A pap: hivatások tanúja és szolgálója” címmel

A programokra jelentkezni a Szent Adalbert Központ titkárságán, a 06 33 541 939-es telefonszámon lehet.

A központ honlapja: www.szentadalbert.hu

◆◆◆ TARTALOM

SZÉKELY JÁNOS	
Isten egyik legnagyobb ajándéka egy plébániának: egy szíve szerinti pap – Mozaikok az arsi szent plébános életéből	3
KUMINETZ GÉZA	
A bűnbánattartás jogi, vallásbölcseleti és lélektani szempontjai	11
KRASZNAY MÓNIKA	
A Jézus-ima teológiai háttere	31
NAGY MÁRTA	
A nemzeti önmegtartás útjai a 18. századi magyarországi szerb templomépítészetben	53
IVAN CHALUPECKÝ	
A Katolikus Egyház Szlovákiában és a II. Vatikáni Zsinat . . .	73
FÜLÖPNÉ ERDŐ MÁRIA	
Tolerancia vagy elutasítás? – Pedagógusjelöltek értékkorientációja egy empirikus vizsgálat tükrében	111
<i>Közlemények</i>	
CSIZMÁR OSZKÁR (FORD.)	
Pseudo-Ambrosius: A főpapi méltóságról	123
JOZEF HALKO	
„Hadi oltár” a pozsonyi Szent Márton-dómban	133
SZEMLE	139
SZÁMUNK SZERZŐI	153
KRÓNKA	154